

ШЕВЧЕНКО

Інна Юріївна
shevchenko.khnadu@gmail.com

УДК 339.13:378

ЦЕМА

Валерія Євгеніївна

д.е.н., доцент, зав. кафедри,
Харківський національний
автомобільно-дорожній
університет

КОНКУРЕНЦІЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ НА РЕГІОНАЛЬНИХ РИНКАХ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

COMPETITION OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN REGIONAL MARKETS OF EDUCATIONAL SERVICES IN UKRAINE

DOI: [https://doi.org/10.37634/efp.2021.1\(1\).5](https://doi.org/10.37634/efp.2021.1(1).5)здобувач, Харківський
національний автомобільно-
дорожній університет**SHEVCHENKO Inna Yuriivna** – Doctor of Economics, Associate Professor, Head of department, Kharkiv National Automobile and Highway University**TSEMA Valeriia Yevheniivna** – applicant, Kharkiv National Automobile and Highway University

У статті авторами досліджено конкуренцію закладів вищої освіти на регіональних ринках освітніх послуг в Україні. Побудовано картограми конкуренції закладів вищої освіти за 29 галузями знань, за якими наразі можливе здобуття вищої освіти в Україні. За кожною галуззю знань ідентифіковано види конкуренції закладів вищої освіти на регіональних ринках освітніх послуг України, серед яких такі як «монополія», «олігополія» та «чиста конкуренція». Якщо в регіоні відсутні заклади вищої освіти, що здійснюють підготовку фахівців за певною галуззю знань, такий регіон позначався як «вільна ніша».

* * *

В статье авторами исследовано конкуренцию учреждений высшего образования на региональных рынках образовательных услуг в Украине. Построено картограммы конкуренции учреждений высшего образования по 29 отраслям знаний, по которым сейчас возможно получение высшего образования в Украине. По каждой отрасли знаний идентифицировано виды конкуренции учреждений высшего образования на региональных рынках образовательных услуг Украины, среди которых такие как «монополия», «олигополия» и «чистая конкуренция». В случае, если в регионе отсутствуют учреждения высшего образования, осуществляющие подготовку специалистов по определенной отрасли знаний, то такой регион обозначался как «свободная ниша».

* * *

Introduction. The system of higher education in Ukraine is an integral part of the international educational space. In terms of the number of universities (total and per capita), Ukraine is among the top 25 countries with the largest number of higher education institutions. Although Ukraine has a fairly wide network of higher education institutions, this does not mean that there is only pure competition in the regional markets of educational services.

The purpose of the paper is to study the competition of higher education institutions in the regional markets of educational services in Ukraine.

Results. In the article the authors study the competition of higher education institutions in the regional markets of educational services in Ukraine. Maps of competition of higher education institutions in 29 fields of knowledge in Ukraine have been constructed. For each field of knowledge, the types of competition of higher education institutions in the regional markets of educational services in Ukraine have been identified, including such as “monopoly”, “oligopoly” and “pure competition”. If there are no higher education institutions in the region that train specialists in a certain field of knowledge, then such a region was referred to as a “free niche”.

Conclusion. Exceptionally pure competition of higher education institutions in the regional markets of educational services in Ukraine takes place only in the fields of knowledge 05 “Social and Behavioral Sciences” and 07 “Management and Administration”. In other fields of knowledge to some extent there are signs of oligopoly and/or monopoly of higher education institutions in the regional markets of educational services in Ukraine. There is no pure competition of higher education institutions in the regional markets of educational services in Ukraine in such fields of knowledge as 04 “Theology” and 21 “Veterinary Medicine”.

Ключові слова: заклад вищої освіти, конкуренція, регіональний ринок освітніх послуг, галузь знань

Ключевые слова: учреждение высшего образования, конкуренция, региональный рынок образовательных услуг, отрасль знаний

Keywords: higher education institution, competition, regional market of educational services, field of knowledge

ВСТУП

Вища освіта в Україні вже давно не є «привілеєм для обраних», ставши закономірною частиною фахової підготовки.

Відповідно до Інформаційно-аналітичного звіту

«Освіта в Україні» нині вітчизняна система закладів вищої освіти налічує 619 закладів [1], з яких лівова частка (50,89 %) припадає на університети.

За кількістю університетів Україна наразі посідає лише 17-е місце у світі відповідно до актуальних

даних ресурсу Statista [2], поступаючи за абсолютним показником Індії, США, КНР, Індонезії, Бразилії, Мексиці, РФ, Японії, Ірану, Франції, Німеччині, Польщі, Малайзії, Південній Кореї, Канаді та Пакистану. Після України до топ-25 країн світу з найбільшою кількістю університетів також входять Колумбія, Філіппіни, Великобританія, Іспанія, Нігерія, Італія, Туреччина, Туніс. Якщо ж проводити порівняльний аналіз за відносним показником кількості університетів на 100 тис. населення, то з поміж зазначених країн Україна переміщається на 11 місце (табл. 1).

Отримані дані у сукупності свідчать, що Україною все ще утримуються високі позиції у рейтингу країн світу відносно наявності закладів вищої освіти.

Заклади вищої освіти в Україні розподіляються за регіонами наступним способом (табл. 2).

З даних табл. 2 бачимо, що регіонами-лідерами за кількістю закладів вищої освіти є м. Київ (14,54 %), Харківська область (9,69 %), Дніпропетровська область (8,89 %), Львівська область (6,79 %), Одеська область (5,65 %), Донецька область (4,36 %). В інших регіонах України зосереджено по 1,94–3,55 % закладів вищої

освіти.

Хоча в Україні і представлена досить широка мережа закладів вищої освіти з централізацією в наукоградах Києві, Харкові, Дніпрі, Львові, Одесі та Донецьку, це зовсім не означає, що на регіональних ринках освітніх послуг спостерігається виключно чиста конкуренція та відсутній дефіцит закладів вищої освіти, які здійснюють підготовку фахівців за певними галузями знань, у регіонах України.

МЕТА роботи полягає у дослідженні конкуренції закладів вищої освіти на регіональних ринках освітніх послуг в Україні.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Під час проведення дослідження використано такі методи як метод аналізу та синтезу, системний підхід, порівняльний аналіз, картографічний метод.

РЕЗУЛЬТАТИ

Товаром закладів вищої освіти є «освітня послуга», що має вигляд підготовки фахівців за певними галузями знань і спеціальностями.

Таблиця 1

Топ-25 країн світу за кількістю університетів (за абсолютним і відносним показниками) у 2019 р.

Країни	Кількість університетів [2]	Рейтингове місце [2]	Чисельність населення, осіб [3]	Кількість університетів на 100 тис. населення*	Рейтингове місце**
Індія	4354	1	1371688751	0,32	20
США	3228	2	330933934	0,98	4
КНР	2596	3	1406052200	0,18	23
Індонезія	2304	4	269603400	0,85	8
Бразилія	1335	5	212559114	0,63	14
Мексика	1205	6	127792286	0,94	6
РФ	1091	7	146748590	0,74	12
Японія	992	8	125,710 млн	0,79	9
Іран	653	9	84086775	0,78	10
Франція	608	10	67,153 млн	0,91	7
Німеччина	455	11	83122889	0,55	16
Польща	398	12	38,335 млн	1,04	3
Малайзія	384	13	32726490	1,17	2
Південна Корея	375	14	51834302	0,72	13
Канада	367	15	38303100	0,96	5
Пакистан	343	16	220892331	0,16	24
Україна	315	17	41670812	0,76	11
Колумбія	290	18	50372424	0,58	15
Філіппіни	277	19	109651470	0,25	21
Великобританія	276	20	66796807	0,41	18
Іспанія	260	21	47332614	0,55	16
Нігерія	249	22	206139587	0,12	25
Італія	238	23	59388035	0,40	19
Туреччина	211	24	83154997	0,25	21
Туніс	196	25	11708370	1,67	1

* розраховано авторами, ** визначено авторами.

Таблиця 2

Заклади вищої освіти в регіонах України у 2019 році

Регіони	Кількість закладів вищої освіти*	%**
Вінницька область	22	3,55
Волинська область	14	2,26
Дніпропетровська область	55	8,89
Донецька область	27	4,36
Житомирська область	18	2,91
Закарпатська область	14	2,26
Запорізька область	20	3,23
Івано-Франківська область	15	2,42
Київська область	18	2,91
Кіровоградська область	15	2,42
Луганська область	12	1,94
Львівська область	42	6,79
Миколаївська область	16	2,58
Одеська область	35	5,65
Полтавська область	18	2,91
Рівненська область	12	1,94
Сумська область	14	2,26
Тернопільська область	17	2,75
Харківська область	60	9,69
Херсонська область	21	3,39
Хмельницька область	18	2,91
Черкаська область	16	2,58
Чернівецька область	16	2,58
Чернігівська область	14	2,26
м. Київ	90	14,54

* складено авторами за [4], ** розраховано авторами.

Перелік галузей знань і спеціальностей, за якими нині здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти в Україні, закріплений положеннями Постанови Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266 і передбачає 29 галузей знань: 01 «Освіта/Педагогіка», 02 «Культура і мистецтво», 03 «Гуманітарні науки», 04 «Богослов'я», 05 «Соціальні та поведінкові науки», 06 «Журналістика», 07 «Управління та адміністрування», 08 «Право», 09 «Біологія», 10 «Природничі науки», 11 «Математика та статистика», 12 «Інформаційні технології», 13 «Механічна інженерія», 14 «Електрична інженерія», 15 «Автоматизація та приладобудування», 16 «Хімічна та біоінженерія», 17 «Електроніка та телекомунікації», 18 «Виробництво та технології», 19 «Архітектура та будівництво», 20 «Аграрні науки та продовольство», 21 «Ветеринарна медицина», 22 «Охорона здоров'я», 23 «Соціальна робота», 24 «Сфера обслуговування», 25 «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону», 26 «Цивільна безпека», 27 «Транспорт», 28 «Публічне управління та адміністрування», 29 «Міжнародні відносини» [5].

Скориставшись пошуковими системами osvita.ua [6] і education.ua [7], представимо у табл. 3 дані стосовно наявності та кількості в регіонах України закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку фахівців за вище вказаними галузями знань.

У табл. 3: 1 – Вінницька область; 2 – Волинська область; 3 – Дніпропетровська область; 4 – Донецька область; 5 – Житомирська область; 6 – Закарпатська

область; 7 – Запорізька область; 8 – Івано-Франківська область; 9 – Київська область; 10 – Кіровоградська область; 11 – Луганська область; 12 – Львівська область; 13 – Миколаївська область; 14 – Одеська область; 15 – Полтавська область; 16 – Рівненська область; 17 – Сумська область; 18 – Тернопільська область; 19 – Харківська область; 20 – Херсонська область; 21 – Хмельницька область; 22 – Черкаська область; 23 – Чернівецька область; 24 – Чернігівська область; 25 – м. Київ.

Дані табл. 3 свідчать про наявність певних «галузевих прогалів» у системі підготовки фахівців закладами вищої освіти в Україні. Наприклад, є регіони України, де неможливо отримати фахову підготовку за певними галузями знань, – такі регіони будемо ідентифікувати як «вільну нішу». Часто у табл. 3 спостерігаємо ситуацію, коли в регіоні присутній лише один заклад вищої освіти, який здійснює підготовку фахівців за певною галуззю знань, що загалом можна ідентифікувати як «монополію». Якщо у регіоні підготовку фахівців за певною галуззю знань здійснюють лише 2-3 заклади вищої освіти, то таку ситуацію можемо вважати ознакою олігополії. Числою конкуренцією будемо вважати ситуацію, коли у регіоні здійснюють підготовку фахівців за певною галуззю знань 4 і більше закладів вищої освіти.

Застосувавши функціонал datawrapper.de, представимо на рис. 1-29 картограми конкуренції закладів вищої освіти на регіональних ринках освітніх послуг в Україні (за галузями знань).

Таблиця 3

Наявність і кількість у регіонах України закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку фахівців за окремими галузями знань [складено авторами]*

Галузі знань	Заклади вищої освіти в регіонах України												
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
01	4	4	8	10	2	4	7	1	3	3	3	6	7
02	3	4	7	4	2	2	6	5	3	5	1	10	6
03	5	2	11	12	2	5	8	4	4	2	2	9	7
04	n/a	1	n/a	n/a	n/a	2	1	3	n/a	n/a	n/a	2	n/a
05	11	4	21	23	4	6	12	7	9	6	9	22	13
06	3	1	2	4	1	1	5	2	3	1	1	4	3
07	13	5	21	24	6	8	12	5	9	8	9	23	12
08	4	4	8	9	3	3	9	4	5	4	3	8	4
09	2	1	6	2	1	2	2	1	1	1	1	2	2
10	5	2	10	8	3	4	5	3	2	2	6	9	3
11	3	2	5	5	1	2	3	1	n/a	1	2	3	3
12	5	3	16	12	4	2	12	5	5	5	6	12	10
13	2	1	10	6	1	3	3	2	n/a	2	4	6	2
14	1	1	8	5	1	1	2	1	n/a	1	2	3	2
15	2	1	9	7	2	3	2	1	n/a	1	3	5	2
16	2	1	6	2	2	1	2	1	n/a	1	2	5	1
17	2	1	3	1	2	1	2	1	n/a	1	3	2	1
18	7	2	8	4	1	3	4	3	1	1	3	9	n/a
19	1	2	6	4	1	3	4	3	1	1	3	3	3
20	2	2	4	n/a	1	2	4	1	1	1	2	4	1
21	n/a	n/a	1	n/a	1	n/a	n/a	n/a	1	n/a	1	1	n/a
22	3	3	6	4	1	1	7	2	n/a	1	4	6	6
23	2	4	4	4	1	2	6	1	1	1	2	3	4
24	3	4	9	6	3	3	9	4	3	2	1	8	6
25	1	n/a	1	n/a	1	n/a	1	n/a	n/a	n/a	n/a	1	n/a
26	n/a	1	4	5	n/a	1	4	n/a	3	n/a	2	3	n/a
27	1	1	6	6	1	1	2	1	n/a	2	1	5	3
28	2	1	10	6	1	n/a	2	1	1	n/a	2	3	2
29	3	2	8	6	n/a	2	6	1	2	2	2	9	4

* n/a – not available (не доступно)

Продовження табл. 3

Галузі знань	Заклади вищої освіти в регіонах України												Прод.
	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	
01	3	4	3	3	3	11	1	6	2	1	2	15	
02	9	7	4	2	4	9	2	5	4	1	2	32	
03	10	8	5	3	3	11	2	5	4	1	3	26	
04	2	1	2	n/a	n/a	1	n/a	1	n/a	1	n/a	1	
05	19	9	7	5	7	32	6	9	7	4	7	57	
06	4	3	3	1	2	3	1	2	2	1	n/a	18	
07	19	10	7	4	6	30	7	9	7	4	5	62	
08	12	7	3	4	2	8	5	5	4	3	5	42	
09	1	1	2	2	2	5	1	2	2	1	2	9	
10	6	6	3	4	3	10	2	4	4	1	2	15	
11	5	2	2	3	1	6	1	2	3	1	2	8	
12	16	8	5	3	3	19	3	4	4	2	4	36	
13	4	3	1	1	1	10	2	1	1	n/a	1	9	
14	7	2	1	2	1	11	2	2	1	1	1	11	
15	6	3	1	1	2	10	1	2	2	1	1	11	
16	3	3	1	2	2	8	1	1	1	1	1	8	
17	4	2	n/a	1	1	7	n/a	2	1	1	1	8	
18	6	4	1	2	2	10	2	1	3	2	3	14	
19	3	2	1	1	2	9	1	2	2	1	2	9	
20	3	1	2	1	2	8	1	2	2	2	3	5	
21	2	1	n/a	1	n/a	1	n/a	1	n/a	n/a	n/a	1	
22	3	3	4	2	2	3	1	3	1	2	1	20	
23	4	3	1	3	3	3	1	4	3	1	5	15	
24	6	6	3	3	4	13	2	5	5	3	3	21	
25	2	n/a	1	n/a	n/a	5	n/a	1	n/a	n/a	1	9	
26	1	1	1	n/a	1	7	1	2	2	1	2	3	
27	6	3	1	1	1	10	3	3	1	n/a	1	8	
28	4	n/a	n/a	3	1	10	1	1	3	n/a	n/a	14	
29	5	4	3	3	2	12	3	3	1	2	n/a	34	

* n/a – not available (не доступно)

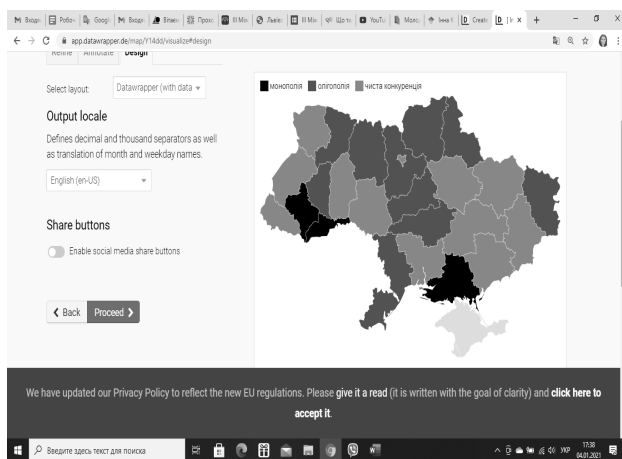

Рис. 1. Картограма конкуренції ЗВО України за галуззю знань 01 [розроблено авторами]

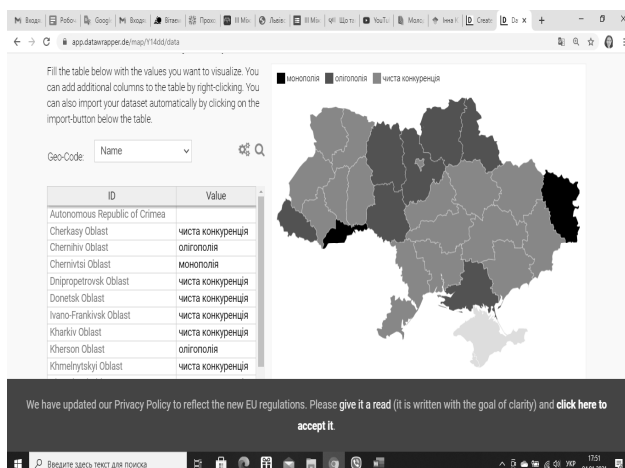

Рис. 2. Картограма конкуренції ЗВО України за галуззю знань 02 [розроблено авторами]

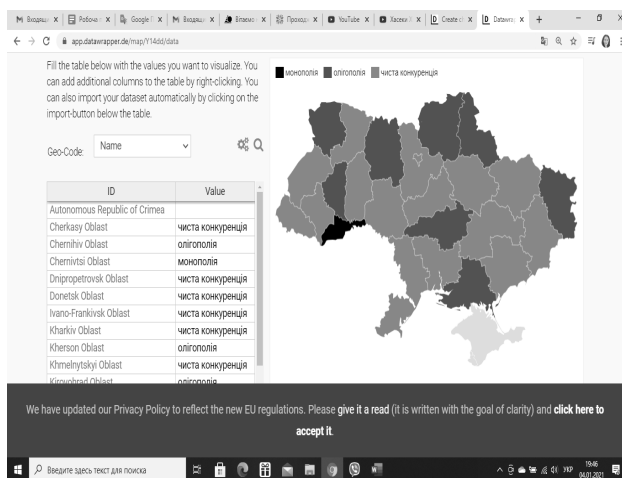

Рис. 3. Картограма конкуренції ЗВО України за галуззю знань 03 [розроблено авторами]

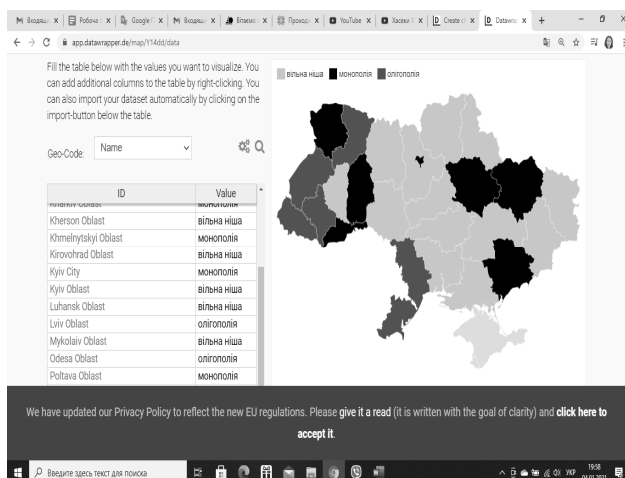

Рис. 4. Картограма конкуренції ЗВО України за галуззю знань 04 [розроблено авторами]

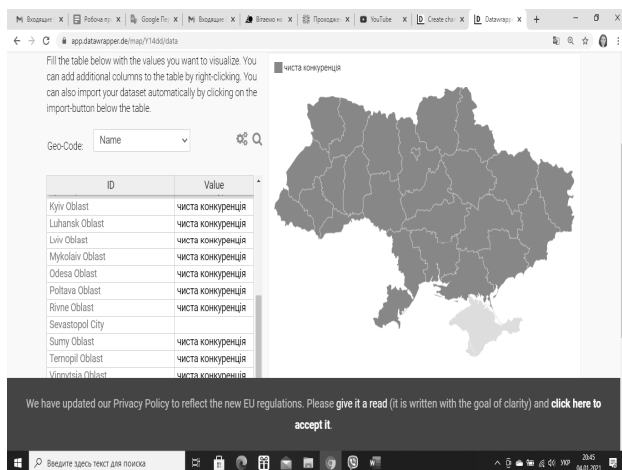

Рис. 5. Картограма конкуренції ЗВО України за галуззю знань 05 [розроблено авторами]

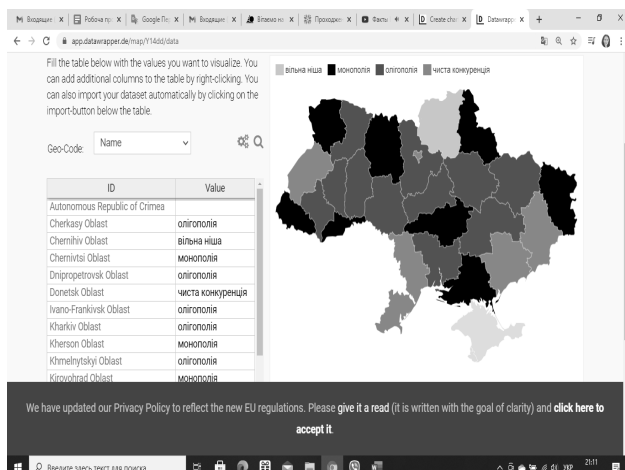

Рис. 6. Картограма конкуренції ЗВО України за галуззю знань 06 [розроблено авторами]

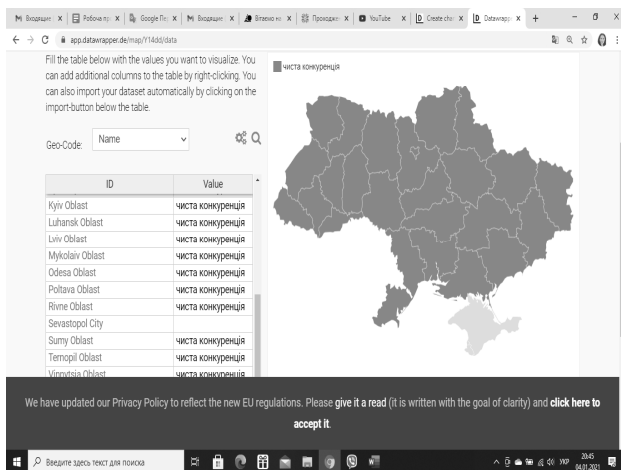

Рис. 7. Картограма конкуренції ЗВО України за галуззю знань 07 [розроблено авторами]

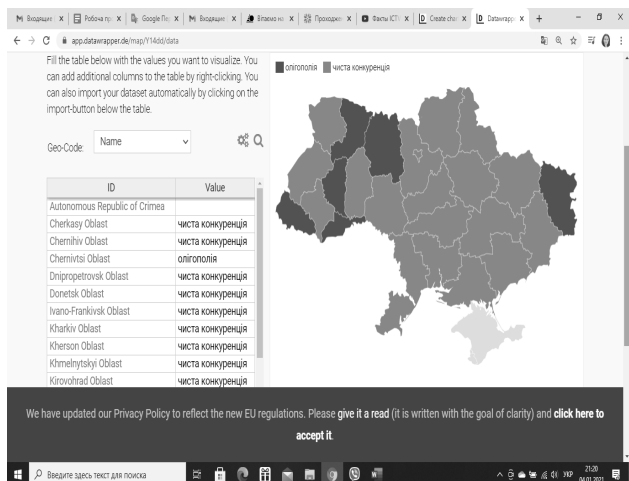

Рис. 8. Картограма конкуренції ЗВО України за галуззю знань 08 [розроблено авторами]

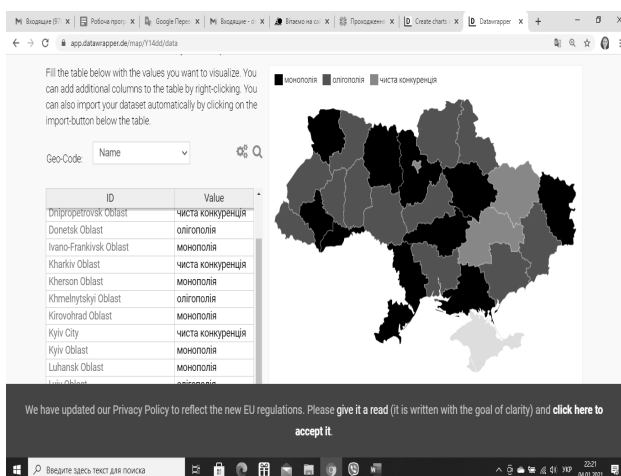

Рис. 9. Картограма конкуренції ЗВО України за галуззю знань 09 [розроблено авторами]

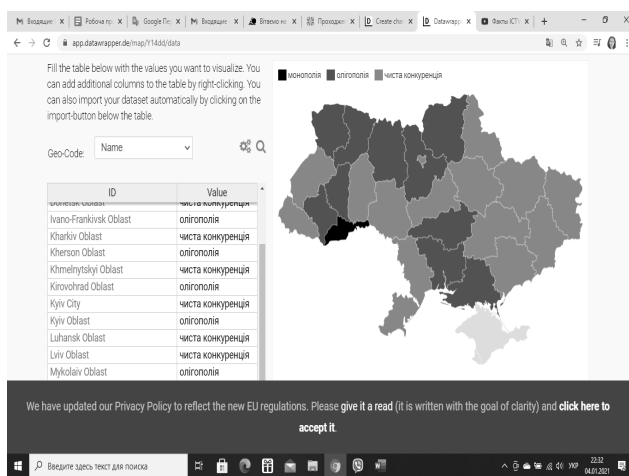

Рис. 10. Картограма конкуренції ЗВО України за галуззю знань 10 [розроблено авторами]

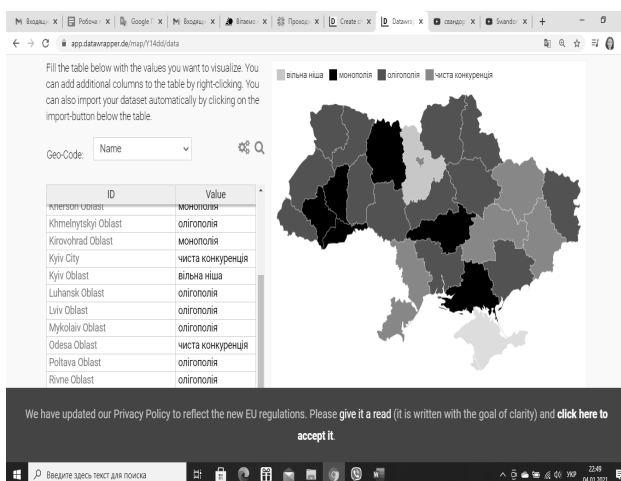

Рис. 11. Картограма конкуренції ЗВО України за галуззю знань 11 [розроблено авторами]

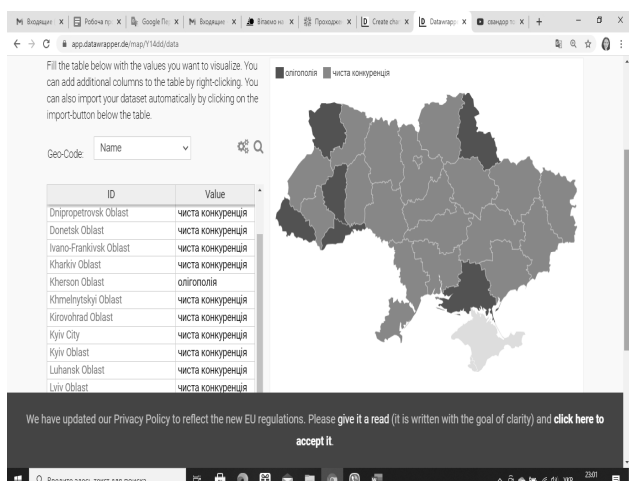

Рис. 12. Картограма конкуренції ЗВО України за галуззю знань 12 [розроблено авторами]

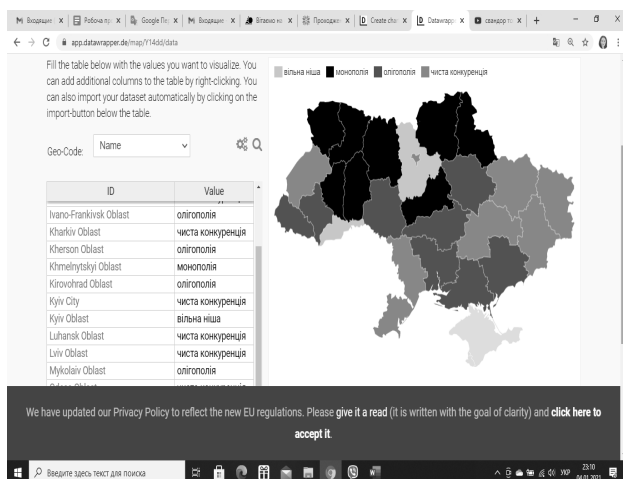

Рис. 13. Картограма конкуренції ЗВО України за галуззю знань 13 [розроблено авторами]

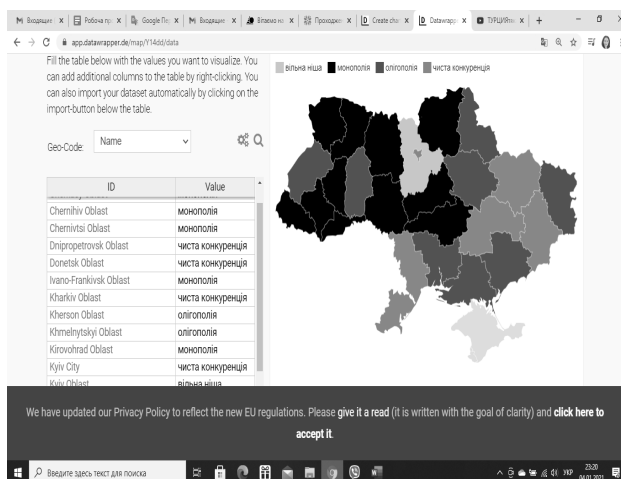

Рис. 14. Картограма конкуренції ЗВО України за галуззю знань 14 [розроблено авторами]

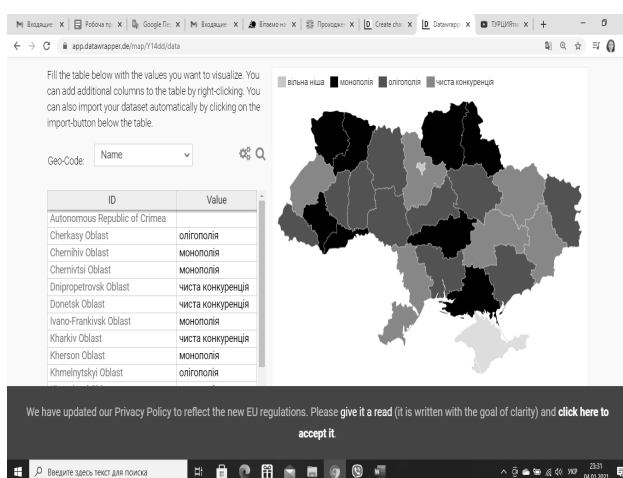

Рис. 15. Картограма конкуренції ЗВО України за галуззю знань 15 [розроблено авторами]

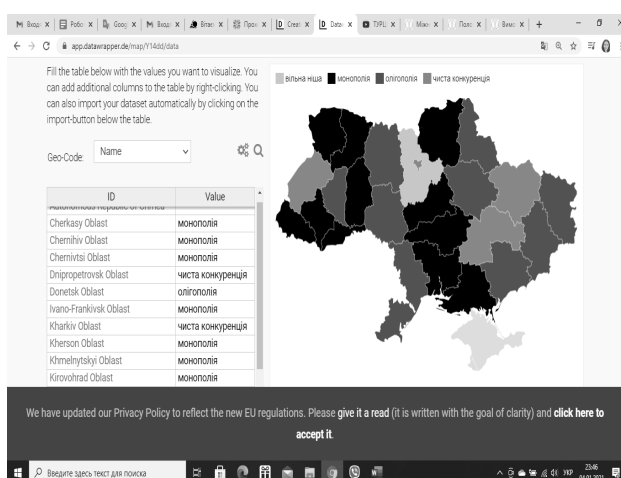

Рис. 16. Картограма конкуренції ЗВО України за галуззю знань 16 [розроблено авторами]

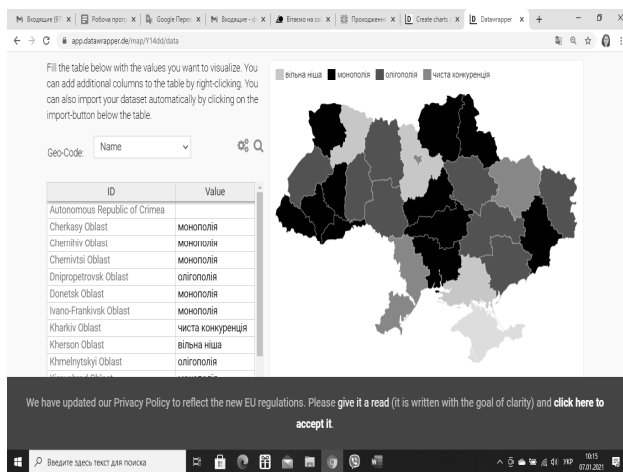

Рис. 17. Картограма конкуренції ЗВО України за галуззю знань 17 [розроблено авторами]

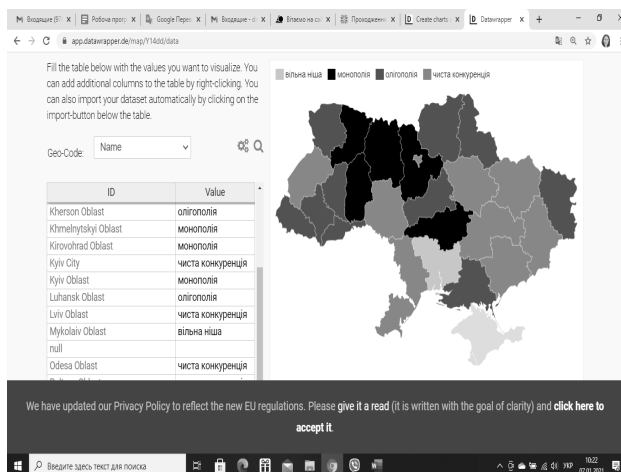

Рис. 18. Картограма конкуренції ЗВО України за галуззю знань 18 [розроблено авторами]

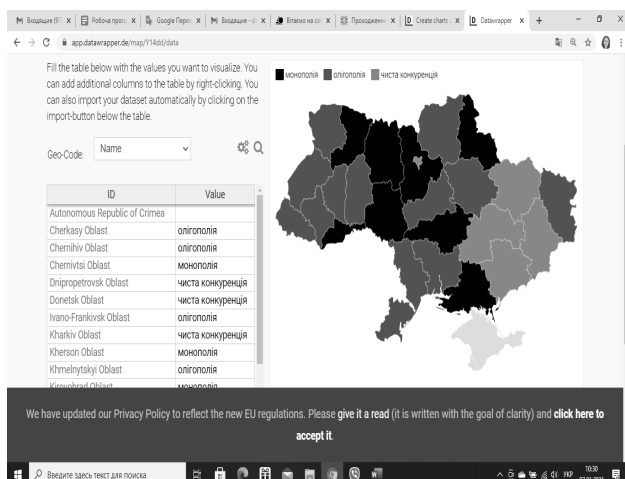

Рис. 19. Картограма конкуренції ЗВО України за галуззю знань 19 [розроблено авторами]

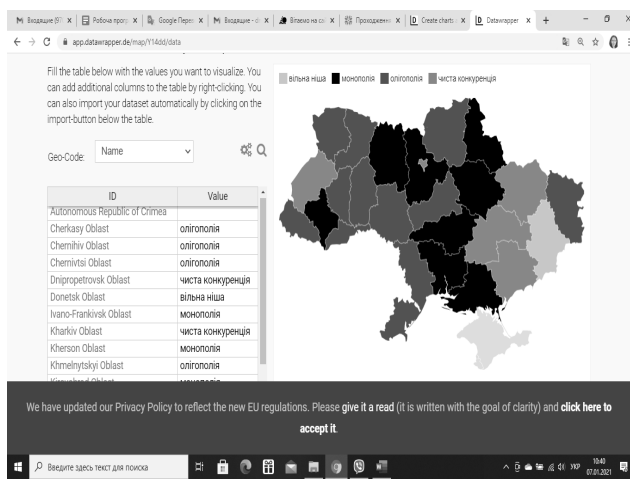

Рис. 20. Картограма конкуренції ЗВО України за галуззю знань 20 [розроблено авторами]

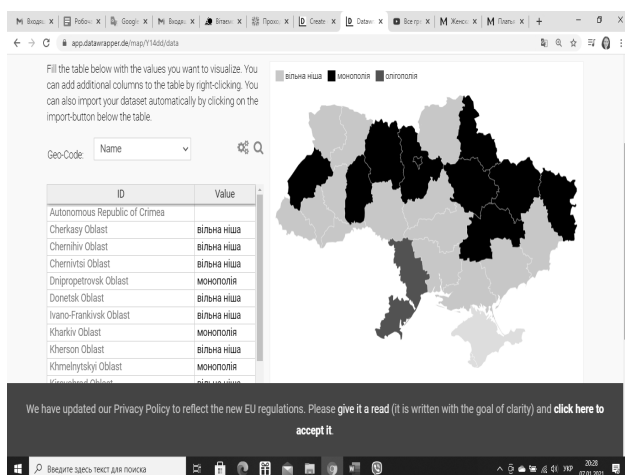

Рис. 21. Картограма конкуренції ЗВО України за галуззю знань 21 [розроблено авторами]

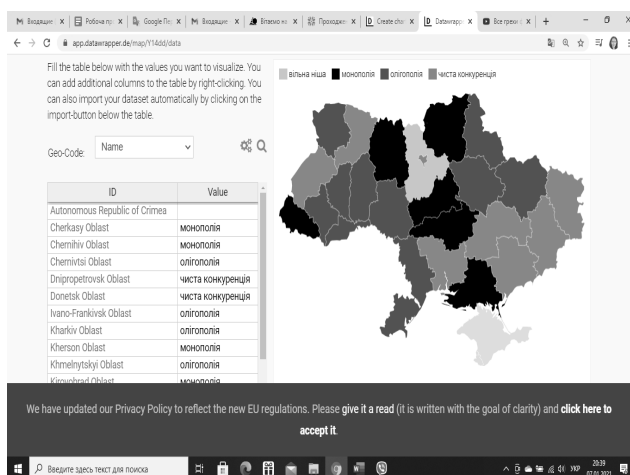

Рис. 22. Картограма конкуренції ЗВО України за галуззю знань 22 [розроблено авторами]

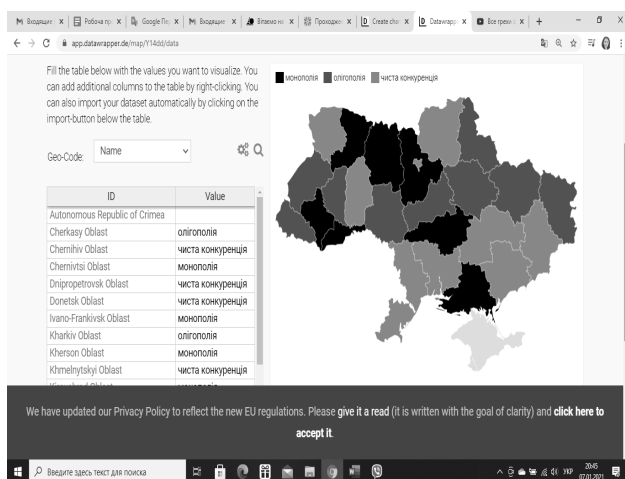

Рис. 23. Картограма конкуренції ЗВО України за галуззю знань 23 [розроблено авторами]

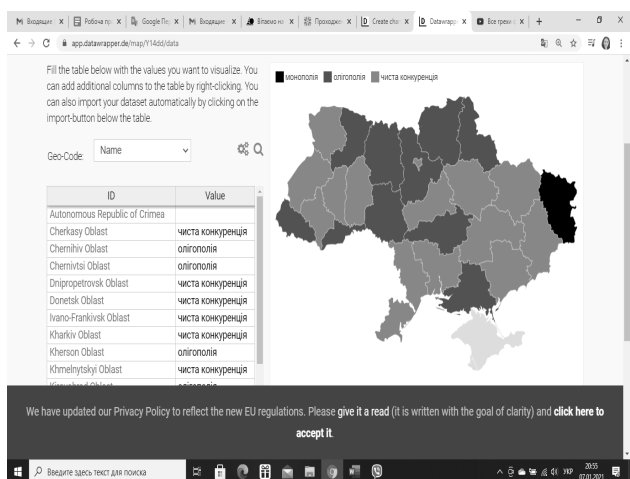

Рис. 24. Картограма конкуренції ЗВО України за галуззю знань 24 [розроблено авторами]

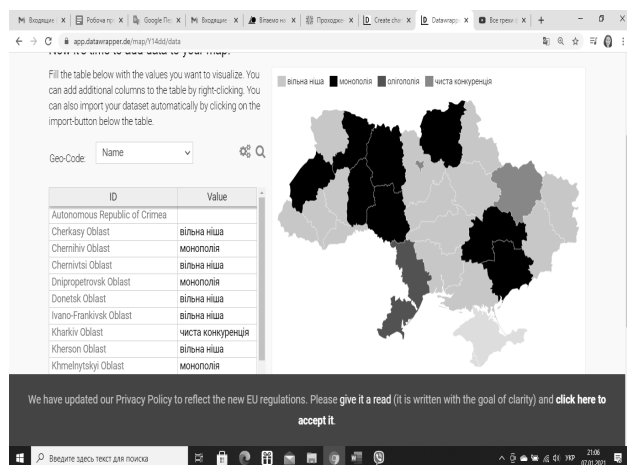

Рис. 25. Картограма конкуренції ЗВО України за галуззю знань 25 [розроблено авторами]

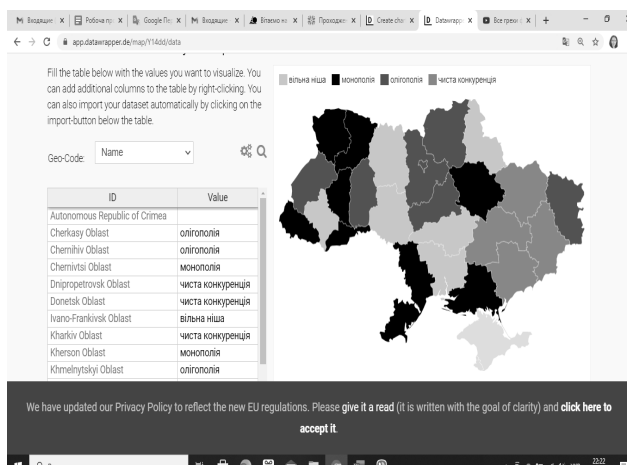

Рис. 26. Картограма конкуренції ЗВО України за галуззю знань 26 [розроблено авторами]

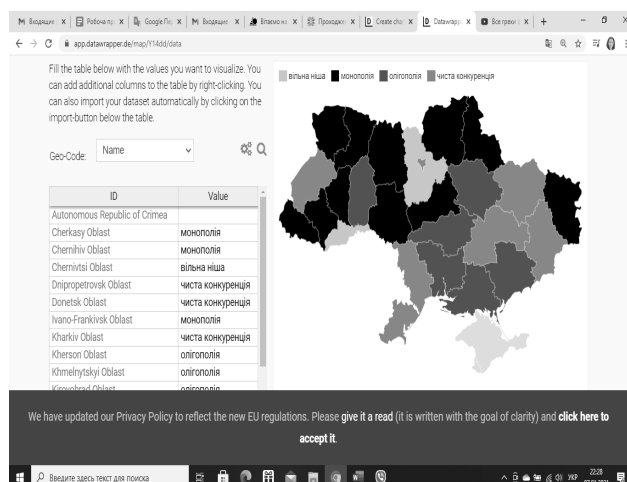

Рис. 27. Картограма конкуренції ЗВО України за галуззю знань 27 [розроблено авторами]

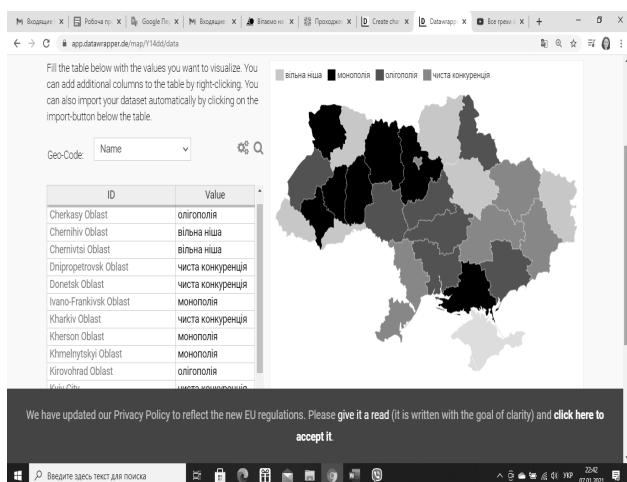

Рис. 28. Картограма конкуренції ЗВО України за галуззю знань 28 [розроблено авторами]

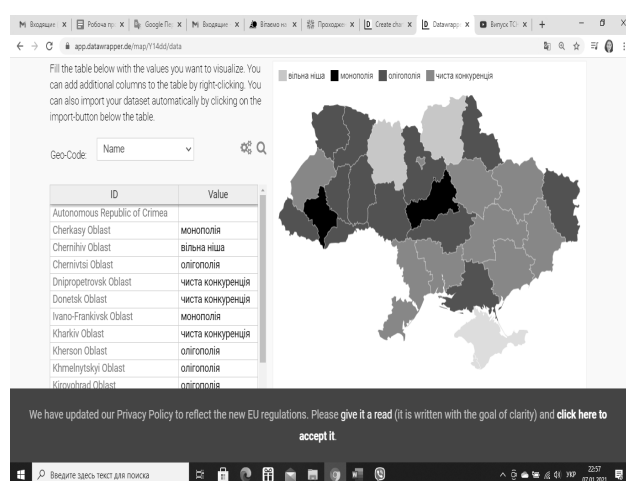

Рис. 29. Картограма конкуренції ЗВО України за галуззю знань 29 [розроблено авторами]

ВИСНОВКИ

Отримані дані свідчать про те, що виключно чиста конкуренція закладів вищої освіти на регіональних ринках освітніх послуг в Україні має місце лише в галузях знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» та 07 «Управління та адміністрування». В інших галузях знань тією чи іншою мірою присутні ознаки олігопо-

лії та/або монополії закладів вищої освіти на регіональних ринках освітніх послуг в Україні. Чиста конкуренція закладів вищої освіти на регіональних ринках освітніх послуг в Україні відсутня в таких галузях знань, як 04 «Богослов'я» та 21 «Ветеринарна медицина». Тому заклади вищої освіти в різних регіонах і за різними галузями знань мають зовсім різні умови кон-

курентної боротьби, що потребує врегулювання.

На підставі отриманих результатів, подальші дослідження пов'язуємо з розробленням регіоналістичних моделей підготовки практикоорієнтованих фахівців закладами вищої освіти в Україні через реалізацію вектору «вид економічної діяльності → галузь знань → заклад вищої освіти», теоретичні положення чого було викладено в попередній публікації [8].

Список використаних джерел

1. Освіта в Україні: виклики та перспективи: інформаційно-аналітичний збірник. К.: ДНУ «Інститут освітньої аналітики», 2020. 293 с.
2. Estimated number of universities worldwide as of January 2020, by country. URL: <https://www.statista.com/statistics/918403/number-of-universities-worldwide-by-country>
3. List of countries and dependencies by population. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_and_dependencies_by_population
4. Регіони України – 2019: статистичний збірник. Частина I. К.: Державна служба статистики України, 2020. 276 с.
5. Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-p>
6. Довідник ВНЗ. URL: <https://osvita.ua/vnz/guide>
7. ВНЗ України. Інститути, університети, академії (444 закладів). URL: <https://www.education.ua/ua/universities>
8. Шевченко І.Ю. Теоретична модель підготовки практикоорієнтованих фахівців в умовах регіоналізації. *Економічний простір*. 2016. № 110. С. 82–94.

References

1. Education in Ukraine: challenges and prospects: information-analytical collection. Kyiv: DNU «Institute of Educational Analytics», 2020. 293 p. (in Ukrainian).
2. Estimated number of universities worldwide as of January 2020, by country. URL: <https://www.statista.com/statistics/918403/number-of-universities-worldwide-by-country>
3. List of countries and dependencies by population. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_and_dependencies_by_population
4. Regions of Ukraine – 2019: statistical collection. Part I. Kyiv: State Statistics Service of Ukraine, 2020. 276 p. (in Ukrainian).
5. On the statement of the list of fields of knowledge and specialties on which preparation of applicants of higher education is carried out: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of April 29, 2015 № 266. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-p> (in Ukrainian).
6. Directory of HEI. URL: <https://osvita.ua/vnz/guide> (in Ukrainian).
7. HEI of Ukraine. Institutes, universities, academies (444 institutions). URL: <https://www.education.ua/ua/universities> (in Ukrainian).
8. Shevchenko I. Theoretical model of training of the practiceoriented specialists in conditions of regionalization. *Economic space*. 2016. № 110. P. 82–94. (in Ukrainian).